

УДК 347.97/.99(477):061.1ЄС

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.5.08>**Наталія Люльчук,**аспірант кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

Стаття присвячена дослідженню особливостей цивільно-правового регулювання надання правничої допомоги у країнах Європейського Союзу, в тому числі правових конструкцій, порядку укладання та виконання договорів про надання правничої допомоги, прав та обов'язків сторін відповідних договорів.

Ключові слова: правнича допомога, правник, фідучіарні відносини, адвокат, адвокатура, договір про надання правничої допомоги, країни Європи.

Постановка проблеми. Правова природа правничої допомоги, а також угод, що становлять підставу для надання правової допомоги, вже тривалий час є темою для наукових дискусій серед правників країн Європейської спільноти, які опікуються передусім питаннями професійної правничої допомоги. Внесення до Конституції України змін, які закріплюють євроатлантичний вектор геополітичних спрямувань нашої держави, а також гарантування кожній особі права на професійну правничу допомогу зумовлює особливу актуальність проблематики цивільно-правового регулювання правничої допомоги у контексті аналізу відповідного європейського досвіду.

Стан дослідження. Дослідженню питань європейського досвіду надання правничої допомоги були присвячені праці А. С. Антуніано, Х. М. Берналя, Б. Боргманн, І. Бруларда, М. Валя, Г. Вальдекаса, Т. Вільчик, М. Т. Вінеелас Заїнос, Д. Гарета, С. Гібенса, П. Демолі, А. Джуської, В. Дюкіної, Н. Ендрюса, Д. Мейстера, М. Молло, І. Морено-Танія, Р. Муллерата, Г. Нердрума, Х. М. Осанте, М. Пас Еспіноса Алехос, І. Пертека, Х. Пуї Бруто, М. Рініо, Ф.-Дж. Рінше, Р. дель Росаль Гарсія, К. Тобенваса, М. Тронкосо, А. Церіменді Ізла, К. Фернандес, Е. Хіля тощо, втім специфіка цивільно-правового регулювання надання правничої допомоги досі лишається дослідженою в недостатньому обсязі.

Мета статті (постановка завдання) полягає у дослідженні особливостей цивільно-правового регулювання надання правничої допомоги у країнах Європейського Союзу (далі – ЄС).

Виклад основного матеріалу. Дослідження міжнародного досвіду цивільно-

правового регулювання надання правничої допомоги слід розпочати з огляду міжнародно-правових документів, які закладають засади міжнародно-правових стандартів прав людини. Зокрема, ч. 1 ст. 11 Загальної декларації прав людини 1948 року передбачає, що кожен, хто обвинувачується у вчиненні злочину, має право вважатися невинуватим доти, доки його винуватість не буде встановлена у законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, на якому будуть забезпечені усі можливості для захисту [1]. За змістом ч. 3 ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966), кожна держава зобов'язується забезпечити будь-якій особі, права і свободи якої порушені, ефективний засіб правового захисту і розвивати можливості судового захисту [2]. Відповідно до п. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950) кожен, хто обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, має право захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, якого обирає на власний розсуд, або ж у разі відсутності достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника одержувати таку допомогу безоплатно, якщо цього вимагають інтереси правосуддя [3, с. 11–12]. Відповідно до «Основних положень про роль адвокатів», що були прийняті VIII Конгресом ООН із запобігання злочинам (1990), право на юридичну допомогу розглядається як: право на звернення за допомогою до адвоката за своїм вибором для підтвердження своїх прав і захисту на всіх стадіях кримінальної процедури; право на юридичну допомогу незможних людей; право на консультацію про права та обов'язки з роз'ясненням принципів роботи правової системи, оскільки вони

стосуються прав і обов'язків клієнта; право на отримання допомоги клієнтом будь-яким законним способом та вчинення адвокатом правових дій для захисту інтересів клієнта; право на отримання допомоги в судах, трибуналах та адміністративних органах [4]. За змістом Резолюції Комітету міністрів Ради Європи «Про юридичну допомогу та консультації» № (78) 8 (1978) поняття «юридична допомога» та «юридичні консультації» рівнозначні і включають: можливість особи використовувати або захищати свої права у будь-яких судах, компетентних виносити рішення у цивільних, торгових, адміністративних, соціальних чи податкових справах; усі витрати, понесені особою, якій надається юридична допомога, у ході захисту своїх прав, зокрема гонорари адвокатів, мита, витрати на експертизу, відшкодування витрат свідків і витрати на переклад; звільнення від внесення застави або депозиту на покриття судових витрат. Поняття «юридична консультація» включає забезпечення особам, які перебувають в економічно несприятливому становищі, одержання необхідної юридичної консультації з усіх питань, що можуть стосуватися їхніх прав та інтересів [5].

Оцінюючи сучасний стан законодавства ЄС, треба визнати, що європейським законодавцем було зроблено досить багато в рамках правової регламентації діяльності з надання правничої допомоги та юридичних послуг загалом, водночас цивільно-правове регулювання діяльності з надання правничих послуг належить до питань національної юрисдикції.

Європейська судова практика свідчить про те, що найчастіше віднесення угоди про надання правничої допомоги до тієї або іншої категорії договорів вирішується виходячи зі змісту правовідносин. Суд може використовувати й диференційований підхід до визначення правової природи угоди, аналізуючи не весь договір, а лише окремі зобов'язання, що становлять його зміст, і, відповідно, застосовувати різні системи правових норм. Втім, наприклад, суди Іспанії незалежно від характеру надаваних послуг здебільшого трактують угоду правника з клієнтом виключно як договір надання послуг [6, с. 137]. Можливою також є схема, за якою сторони можуть домовитися про застосування до регулювання відносин тієї чи іншої системи правових приписів. У практиці європейських судів трапляються випадки, коли угодою сторін передбачається, що до правовідносин застосовується, наприклад, правовий режим договору підряду, хоча фактично був укладений договір найму послуг, і суд зрештою застосовував норми, що регулюють договір підряду [7].

Незважаючи на те, що угода про надання правничої допомоги досить часто розглядається як договір найму послуг, відповідна форма договору практично не застосовується «у чистому вигляді». Зокрема, німецька правова конструкція, що опосередковує надання правничої допомоги, передбачає комбінацію договорів найму послуг та доручення. Так, правник, виконуючи доручення відповідно до вказівок клієнта, має право відступати від них, коли є підстави вважати, що довіритель схвалив би такий відступ. Правник також зобов'язаний повернути все отримане для виконання доручення або придбане під час ведення справи, а також надавати клієнтові інформацію про стан справи, а після виконання доручення – надати звіт. У свою чергу клієнт на вимогу правника виплачує йому аванс на покриття витрат, необхідних для виконання доручення, й відшкодовує понесені їм у процесі виконання доручення витрати [8].

У Франції найбільш популярною у використанні договірною моделлю, що опосередковує правовідносини з надання правничої допомоги, є договір доручення, під яким розуміється договір, у силу якого одна сторона (довіритель) доручає, а інша (повірений) бере на себе зобов'язання перед іншою стороною зробити від імені та за рахунок довірителя певні юридичні дії [9]. При цьому договір доручення може бути укладений у будь-якій передбаченій законодавством формі: за допомогою засвідченого чи приватного акта, у формі листа, усно тощо. Прийняття доручення може бути мовчазним і впливати з виконання доручення повіреним. Найчастіше угода про надання правничої допомоги укладається саме в усній формі, і єдиним свідченням наявності договору слугує рахунок, який згідно із Законом Франції № 2001-420 (2001) повинен містити: відомості про правника – назву кабінету або ім'я адвоката, адресу тощо; відомості про клієнта – назву або ім'я клієнта і його адресу; дату надання послуг; опис послуг; строк оплати рахунку (за відсутності такої вказівки рахунок підлягає оплаті відразу після одержання) [10].

Близьким за своєю сутністю до французької моделі договору доручення з правником є агентський договір, який укладається між солісітором та клієнтом у Великій Британії і становить різновид фідучіарної угоди. Під агентським договором (the contract of agency) розуміють договір про здійснення однією особою (агентом) дій за дорученням і за рахунок іншої особи (принципала). При цьому договір може бути спрямований на здійснення агентом як юридичних дій (судове представництво), так і фактичних дій

(консультування клієнта, ведення переговорів з його контрагентами, здійснення листування тощо). За своєю юридичною природою цей вид договору є двостороннім і консенсуальним. Агентський договір може бути укладений у будь-якій формі – письмової або усної угоди, а також впливати з відповідної поведінки сторін. Відповідно до агентського договору агент зобов'язаний: особисто виконувати доручення принципала (у разі заміни себе іншою особою агент відповідає за її дії); дотримуватись вказівок принципала, виявляючи при цьому належні дбайливість, уміння й старання; не розголошувати третім особам отримані в процесі виконання доручення конфіденційні відомості, а також не використовувати інформацію в цілях конкуренції із принципалом; не зловживати довірою принципала, не допускати ситуацій, за яких особисті інтереси вступали б у суперечність з обов'язками щодо принципала; надавати принципалові необхідну інформацію, пов'язану з виконанням доручення; окремо тримати одержані від принципала документи й кошти й на першу вимогу видавати їх принципалові. Втім, незважаючи на праву конструкцію агентського договору, вирішуючи питання, чи відповідає клієнт за дії правника в рамках виконання доручення, британські суди виходять із того, що, якщо йдеться про несумлінні дії правника, такі дії не тягнуть наслідків для клієнта [11-13].

Слід констатувати, що фідучіарний характер правовідносин із надання правничої допомоги є загальною рисою відповідних договорів у країнах Європи, адже у процесі роботи клієнт повідомляє правникові відомості, які стосуються особистого життя, що є персональними даними, комерційною таємницею або іншою конфіденційною інформацією. Незважаючи на те, що обов'язки особисто-довірчого характеру можуть бути не прописані безпосередньо в договорі, їх наявність можна презюмувати у силу характеру правовідносин, суті зобов'язання, отже, порушення фідучіарних обов'язків тягне за собою застосування норм відповідальності, що встановлена за розголошення конфіденційної інформації. Відповідно, на правника, передусім адвоката, покладені, окрім загальних цивільно-правових обов'язків, ще й ті, які передбачені, зокрема, професійно-етичними нормами. Фідучіарний характер правовідносин щодо надання правничої допомоги також зумовлює його особисте виконання, що, однак, не встановлює повної заборони на залучення третіх осіб до вирішення справи, щодо якої надається правнича допомога. Приміром, у Великій Британії правник може

запрошувати інших фахівців, передусім у галузі права, а також інших консультантів, використовувати допомогу стажистів, технічного персоналу, але при цьому відповідати за кінцевий результат дій залучених осіб як за власний [14].

Визначаючи особливості цивільно-правового регулювання надання правничої допомоги в країнах Європи, можна говорити також і про те, що угода про надання правничої допомоги завжди має триваючий характер, адже відповідна діяльність правника є тривалим процесом, зокрема й стадійним, адже надання правничої допомоги насамперед у формі судового представництва притаманна динаміка і послідовність. Однак триваючий характер правовідносин з приводу надання правничої допомоги – це загальне правило, з якого можливі винятки [15]. Так, ст. 1583 Цивільного кодексу Іспанії передбачає укладання договору про надання послуг, у тому числі правничих, як на певний, так і невизначений строк, а також на період надання конкретної послуги [16]. Аналогічне положення міститься й у Німецькому цивільному уложенні: відповідно до загальних положень договірно-зобов'язального розділу можливе укладання угоди з фіксованим терміном дії або ж без вказівки строку дії угоди. Положеннями британського Кодексу поведінки баристерів (BSB Handbook) [14] передбачається можливість взяття баристером на себе обов'язків як надати послуги на певний, невизначений строк, так і для виконання конкретної справи. У разі, якщо строк не був передбачений, мається на увазі, що баристер надає послуги в розумний строк.

Угода щодо надання правничої допомоги, незалежно від її правової природи, має оплатний характер. Навіть у разі надання безкоштовної правничої допомоги угода не втрачає оплатного характеру, адже послуги правника оплачуються державою (втім, у разі надання правничої допомоги за принципом доручення не виключена можливість існування зобов'язання на безоплатних засадах [17]). Так, у Німеччині розмір оплати правничих послуг може обчислюватися на підставі тарифів, установлених Федеральним законом про оплату послуг адвоката (2004), де встановлюється розмір гонорару з урахуванням суми розгляду, позову, витраченого часу й присутності в суді, а також залежно від інших визначених зазначеним нормативно-правовим актом ситуацій, їх складності й приналежності до тієї чи іншої галузі права, необхідних витрат у правовій практиці. Можлива й договірна оплата правничих послуг, коли умови угоди про гонорар визначаються за згодою сторін, проте розмір опла-

ти послуг не повинен бути меншим від законодавчо встановлених тарифів і залежати від виграшу справи в інтересах клієнта. Німецькими правниками переважно укладаються угоди про гонорари з механізмом оплати на основі фіксованої грошової суми або погодинної ставки й компенсації прямих витрат [18]. Аналогічні положення містяться й у Цивільному кодексі Іспанії: ст. 1544 передбачає, що за здійснені послуги наймач гарантує оплату у певному розмірі [16]. На відміну від Німеччини, гонорар іспанських правників не тарифікований, хоча у спірних випадках для визначення розміру винагороди можуть застосовуватися рекомендовані колегами адвокатів розцінки. У Франції Законом № 71-1130 (1971) передбачено, що гонорар як за послуги, пов'язані із захистом і представництвом інтересів клієнта у суді, так і за консультаційні послуги устанавлюється на основі принципу вільного визначення й за згодою клієнта [19]. Єдиним винятком із цього правила є оплата обов'язкового представництва в суді. Угода про надання правничої допомоги може й не містити умови про розмір винагороди. У цьому разі гонорар визначається на підставі існуючих звичаїв залежно від складності справи, витрат правника, ступеня його популярності, матеріального стану клієнта, а також ретельності правника, що він її виказав у справі. На практиці, призначаючи гонорар, правник враховує обсяг роботи, який має бути виконаний, суму позову, додаткові вимоги клієнта, однак зобов'язаний заздалегідь поінформувати клієнта про способи визначення гонорару й про подальшу зміну його розміру [20]. У Франції законодавчо не встановлені розміри тарифних ставок за надання правничої допомоги, однак з метою забезпечення кращого доступу громадян до правосуддя Міністерством юстиції встановлюються мінімальні тарифи оплати праці адвокатів у певних стандартних справах [6, с. 153]. При цьому передбачені різні способи розрахунків гонорару: відрядна оплата за надані послуги; відрядна абонентська плата; оплата на основі погодинної ставки, коли під час виставлення рахунку клієнтові надається перелік наданих послуг із вказівкою кількості витраченого часу. Правник має також право вимагати від клієнта авансової оплати витрат і гонорару, однак передоплата не може перевищувати розумну попередню оцінку таких витрат і гонорару [20-21]. У Великій Британії відповідно до стандартних умов договору надання юридичних послуг адвокатами довірителям принципу розрахунків винагороди баристера за надання послуг визначаються за згодою сторін, тож вони можуть домовитися про надан-

ня послуг на основі погодженої фіксованої вартості послуг, погодженої погодинної ставки або в інший спосіб. Якщо ж сторонами не був погоджений розмір винагороди баристера, він має право стягувати «розумну плату» за свої послуги з урахуванням усіх наявних обставин справи [22]. Якщо ж ідеться про оплату правничих послуг, що надаються солісіторами, вирізняють два основні види угод: не пов'язані з вирішенням суперечки в суді (non-contentious business agreement), якими регулюється надання послуг солісіторами в рамках підготовки й виконання угод, ведення переговорів про компенсацію збитку, заподіяного деліктом, коли судове провадження не розпочинається, і пов'язані з вирішенням суперечки в суді або третейському суді (contentious business agreement), у тому числі ті, що стосуються одержання свідчення про право на спадщину для його використання у вже розпочатому судовому провадженні [23]. Відповідно, розмір винагороди солісітора може визначатися фіксованою сумою у вигляді погодинної оплати, заробітної плати й у інший спосіб. Згідно зі ст. 3 Положення про винагороду солісіторів (за послуги, не пов'язані з вирішенням суперечки в суді) [24] винагорода солісітора повинна бути доречною і розумною з урахуванням усіх обставин справи, зокрема: заплутаності, складності або незвичайності виниклого питання; застосування спеціальних знань, праці, умінь й відповідальності; витраченого часу; кількості й значущості складених і вивчених документів; місця й обставин надання послуг або їх частин; вартості об'єкта угоди; важливості угоди для клієнтів. При цьому клієнт має право звернутися до юридичної спільноти (Law Society) для одержання висновку щодо того, чи є встановлена сума гонорару доречною й розумною, а також до Високого суду із клопотанням про перевірку розумності суми, що підлягає сплаті [23]. Також сьогодні допускається й укладання заборонених до 90-х років XX століття угод про одержання правником так званої умовної винагороди за виграш справи (частина винагороди, яка залежить від результату справи, йменується «збільшенням відсотку») [25]. Також у Великій Британії допускаються угоди, що припускають оплату винагороди із присуджених коштів («damages-based agreements» / «no win no fee agreements»), тобто оплату після й тільки у разі виграшу справи в суді [26].

Якщо говорити про процедуру укладання договору про надання правничих послуг, то на неї поширюються загальні положення національних законодавств щодо договорів. Найбільш докладно процедура укладання договору як такого, зокрема й договору про

надання правничої допомоги, врегульована в Німеччині, де глава III «Договір» розділу третього книги першої Німецького цивільного уложення містить сукупність норм про порядок укладання договору. У законодавстві Франції відсутні детальні правила, що стосуються порядку укладання, виконання, зміни договору про надання правничої допомоги, а також відповідальності за невиконання договірних зобов'язань. Лише у ст. 1134 Цивільного кодексу Франції викладені принципи регулювання всього комплексу договірних відносин: «Угоди, законно укладені, мають силу закону для тих, хто їх уклад. Вони можуть бути скасовані лише за взаємною згодою сторін або з причин, через які закон дозволяє їх скасування. Вони повинні бути виконані сумлінно». У Великій Британії правові норми, що регулюють порядок укладання договору про надання правничої допомоги, вироблені виключно судовою практикою [7, с. 25; 9; 27, с. 292-293].

Незважаючи на деякі розбіжності у регулюванні процесу укладання договору в різних національних системах, передбачається наявність послідовних юридично значущих стадій під час укладання договору, а саме: пропозиція укласти договір – оферта – і відповідь особи, якій адресована оферта, про її прийняття – акцепт. Втім, стосовно угоди про надання правничої допомоги ця послідовність має певну специфіку, адже оферті має передувати так званий «виклик на оферту» з боку потенційного клієнта, адже в багатьох країнах вважається неприпустимим для осіб, що надають професійну правничу допомогу, клопотати про клієнтуру. Приміром, у Франції згідно зі ст.15 Декрету № 2005-790 (2005 р.) будь-яка пропозиція, адресована правником персонально потенційному клієнтові, заборонена [20]. Найчастіше оферті правника передують перемовини з потенційним клієнтом – так звана переддоговірна стадія правовідносин. У межах даного етапу положеннями норм, що регулюють діяльність адвокатів у Західній Європі, на правника покладається низка обов'язків, від виконання яких залежить можливість укладання договору, зокрема, він має з'ясувати обставини справи, позицію особи, що звернулася по правничу допомогу, предмет та інші істотні умови майбутньої угоди з урахуванням норм закону та обставин конкретної ситуації, переконатися у відсутності перешкод для встановлення правовідносин, зокрема конфлікту інтересів, а також оцінити, чи може він надати послуги з огляду на рівень своєї професійної компетентності, дотримання правил професійної етики, моралі й справедливості. Ці вимоги впливають із положень націо-

нальних законодавств, а також Загально-го кодексу правил для адвокатів країн ЄС, у якому має бути вирішено питання про доцільність ініціювання судового розгляду справи або можливості урегулювання спору без судового втручання [28-29]. Лише за умови дотримання зазначених вимог правник може адресувати оферту клієнтові, котрий може її акцептувати або зробити свою пропозицію правникові. Ще одним варіантом є так звана публічна оферта, звернена правником до необмеженого кола осіб, що зазвичай реалізується у вигляді реклами. Водночас слід зазначити, що у Загальному кодексі правил для адвокатів країн ЄС не схвалюється реклама адвокатських послуг: відповідно до розділу 2.6 зазначеного Кодексу адвокат не повинен займатися саморекламою або прагнути до широкої популярності, якщо це визнається неприпустимим. Випадки ж, коли реклама є неприпустимою, передбачені нормами національних законодавств [29-30]. Так, у Німеччині передбачена можливість рекламування правничих послуг, але з дотриманням низки правил (реклама має повідомляти про сферу професійної діяльності правника без вказівок на більш привабливі порівняно з іншими умовами) [31]. У Франції реклама правничих послуг припустима, якщо містить суто відомості про характер послуг і не є агітаційною за своїм змістом [20]. В Іспанії всі способи, спрямовані на залучення клієнтів, починаючи з газетних оголошень і закінчуючи табличками на дверях, можливі тільки за умови, що вони не наносять збитку основним професійним етичним принципам [32]. У Норвегії реклама правничих послуг не заборонена, але повинна мати «гідний» характер [33].

У країнах континентальної Європи дія договору про надання правничої допомоги припиняється насамперед внаслідок закінчення строку, на який він був укладений. Якщо строк не був установлений і не може бути визначений за характером і цілями договору, договірні відносини припиняються за заявою однієї зі сторін з дотриманням певних строків попередження іншої сторони, які залежать від предмета й тривалості дії самого договору. Через фідучіарний характер договору до підстав його припинення належать такі: смерть, позбавлення дієздатності, оголошення неспроможності кожної зі сторін, а також призупинення й припинення професійної дієздатності правника (статусу адвоката). Згідно з положеннями Німецького цивільного уложення у разі смерті або недієздатності довірителя доручення лишається чинним [8]. Що стосується дострокового розірвання угоди, то в цьому випадку діє ряд обмежень. Так, відповідно до положень

Німецького цивільного уложення клієнт може розірвати угоду в будь-який час, але з дотриманням певних строків [8]. Аналогічна норма міститься й у британських стандартах умов договору надання юридичних послуг адвокатами довірцелям [14]. За Цивільним кодексом Франції довіритель може скасувати доручення, коли йому буде завгодно, і примусити повіреного за наявності підстав до повернення йому або акта, що містить доручення, або власне доручення [9]. При цьому він зобов'язаний подбати про призначення іншого правника або сповістити противну сторону й суд про свій намір вести справу самостійно, якщо це передбачено законом [34]. Припинення правовідносин з ініціативи правника також допускається, однак радше є винятком із загального правила. Зокрема, воно допускається за наявності таких підстав: ненадання клієнтом необхідних матеріалів і документів, відсутність своєчасної оплати, повідомлення неправдивих або неповних відомостей, а також інших обставин, що перешкоджають виконувати доручення щодо надання правничої допомоги. Обов'язковою вимогою в цьому випадку є попереднє інформування клієнта про відмову від доручення й можливість особи, що звернувся за правничою допомогою, отримати її в інший спосіб. Зокрема, згідно зі ст. 419 Цивільного процесуального кодексу Франції адвокат, що бажає припинити свої повноваження, зобов'язаний сповістити про це довірителя, суддю й противну сторону. Якщо адвокатське представництво є обов'язковим, повірений може скласти із себе повноваження тільки після того, як його замінить інший представник [34]. При цьому одностороннє припинення договору (крім випадків його припинення за відсутності достатніх підстав, що були перераховані вище) не позбавляє представника права на винагороду в частині оплати фактично наданих послуг і відшкодування витрат. Договірне право країн континентальної Європи також визнає підставою для розірвання договору його порушення. Йдеться про поняття «позитивне порушення договору», яким охоплюються випадки, коли договір у принципі виконується, але з певним відступом від погоджених умов (ст. 1741 Цивільного кодексу Франції [9]; § 554 Німецького цивільного уложення [8]). Агентський договір про надання правничої допомоги може бути припинений за взаємною згодою сторін, внаслідок спливу терміну, на який він був укладений, після досягнення мети його укладання або у зв'язку з усвідомленням марності (frustration) договору. Договір також припиняється у зв'язку зі смертю, душевною хворобою однієї зі сто-

рін або визнанням «неспроможним» принципала або агента [28]. Договір також може бути припинений внаслідок волевиявлення однієї зі сторін, однак, якщо одностороннє припинення договору означає порушення його вимог, інша сторона має право вимагати відповідного відшкодування збитків. У відносинах третіх осіб агентський договір презюмується таким, що діє до моменту повідомлення про скасування повноважень агента [27, с. 369-374].

Щодо належного виконання договору про надання правничих послуг слід зауважити, що законодавчий принцип належного виконання договору, який стосується безпосередньо якості виконання зобов'язань, збігається за змістом у різних правових системах. Так, згідно зі ст. 362 Німецького цивільного уложення він визначається як відповідність виконання обіцянок («In der rechten Art und Weise»). Але стосовно угоди про надання правничої допомоги необхідно визнати відсутність у праві більшості держав-учасниць ЄС чітких критеріїв визначення належного виконання зобов'язань правником. Зокрема, на думку деяких британських науковців, якість правничої допомоги визначається як «ступінь, у якому діяльність адвоката відповідає професійним вимогам (стандартам)» [35]. Ці вимоги до виконання адвокатом своїх зобов'язань містяться в законодавстві, а також у деонтологічних нормах країн Західної Європи. Так, під час здійснення своєї професійної діяльності правник, виконуючи вказівки клієнта, сумлінно, вчасно, кваліфіковано виконує свої обов'язки, активно захищаючи його права й інтереси всіма не забороненими законодавством засобами. У цьому контексті слід згадати, що у всіх правових системах країн Європи предметом договору надання правничих послуг є не сам результат, до якого прагне особа, що звернулася по правничу допомогу, а дії правника, які можуть привести до бажаного результату. Тож, хоча найчастіше клієнт, звертаючись по правову допомогу, сподівається на певний результат і саме досягнення цього результату є для нього визначальним критерієм якості правничої допомоги [36], відповідний результат аргіогі не може бути предметом угоди про надання правничої допомоги. Крім того, будь-який негативний результат, зокрема судове рішення не на користь клієнта, не є свідченням неякісного надання правничої допомоги.

Висновки

У країнах Європи правничу допомогу є професійною і надається на договірних засадах, водночас відсутня загальноприйнята модель цивільно-правового регулювання

цих правовідносин. Концепції, запропоновані європейськими цивілістами, зводяться до таких підходів: регулювання надання правничої допомоги з використанням традиційних цивільно-правових інститутів (договір надання послуг, підряду, доручення й агентський договір); визнання правовідносин з надання правничої допомоги самостійною цивільно-правовою конструкцією (*actum sui generis* – договір особливого роду). Перший підхід на практиці є більш популярним, отже, ядром правої конструкції, що опосередковує правовідносини з надання правничої допомоги, в Німеччині й Іспанії, а також у Великій Британії є договір надання послуг, а у Франції – договір доручення. Відзначається також фідучіарний характер договору.

Аналізуючи особливості укладання угод про надання правничої допомоги у країнах Європи, слід дійти висновку, що у більшості європейських країн стадія оферти та її акцептування має свою специфіку, адже для правників вважається неприпустимим клопотати про клієнтуру. Крім того, найчастіше оферти передують перемовини правника з потенційним клієнтом як попередня стадія, у процесі якої на правника покладається низка обов'язків, від виконання яких залежить можливість існування договору як такого. У праві країн ЄС у правовідносинах з надання правничої допомоги вразливою стороною вважається клієнт, тому установлюються особливі умови його участі у правовідносинах, зокрема можливість клієнта в будь-який час після укладання угоди відмовитися від її виконання, що є неприпустимим для правника, на якого покладаються також додаткові обов'язки з дотримання таємниці, норм професійної етики тощо, встановлюється відповідальність правника за невиконання або неналежне виконання зобов'язань.

Досвід країн ЄС щодо правових конструкцій, що становлять юридичне підґрунтя надання правничої допомоги, а також з питань визначення якості правничої допомоги і гідного рівня її оплати є особливо цікавим і має враховуватись у ході подальшого розвитку засад цивільного-правового регулювання надання правничої допомоги в Україні.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_015 (дата звернення: 30.03.2019).
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_043 (дата звернення: 30.03.2019).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 30.03.2019).
4. Основні положення про роль адвокатів : прийняті VIII Конгресом ООН із запобігання злочинам у серпні 1990 року. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_835 (дата звернення: 01.04.2019).
5. Резолюція (78) 8 Комітету міністрів Ради Європи про юридичну допомогу та консультації від 02.03.1978. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_132 (дата звернення: 02.04.2019).
6. Дюкина В.Р. Гражданско-правовое регулирование оказания адвокатских услуг в праве Европейского союза : дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2014. 201 с.
7. Гражданское и торговое право зарубежных государств : учебник. Том 1/ отв. ред. Е.А. Васильев, А.С. Комаров. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Междунар. отношения, 2008. 177 с.
8. Bürgerliches Gesetzbuch vom 18 August 1896. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BGB.pdf> (дата звернення: 18.04.2019).
9. Code Civil du 21 mars 1804 (Version consolidée). URL: <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/1804/03/21/n1/jo> (дата звернення: 18.04.2019).
10. Art. L. 441-4 Code de commerce, créé par Ordonnance 18 septembre 2000 (Version consolidée). URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000005629975&dateTexte=20180210> (дата звернення: 20.04.2019).
11. Case № C045239 Wentland v. Wass, February 22nd, 2005. URL: <http://vlex.ru> (дата звернення: 06.04.2019).
12. Case № 1999-496-Appeal McBurney v. Roszkowski June 15, 2005. URL: <http://vlex.ru> (дата звернення: 06.04.2019).
13. Case № COA03-458 Daniel v. Moore June 1, 2004. URL: <http://vlex.ru> (дата звернення: 06.04.2019).
14. BSB Handbook. URL: <https://www.barstandardsboard.org.uk/regulatory-requirements/bsb-handbook/> (дата звернення: 06.04.2019).
15. García, Rafael del Rosal. La relación jurídica abogado-cliente: ¿arrendamiento o mandato? URL: <http://eticajuridica.es/?p=16> (дата звернення: 10.04.2019).
16. Código Civil de 24 de julio de 1889 (modificación publicada). URL: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Vacatio/v0-cc.l4t18.html (дата звернення: 18.04.2019).
17. Гибенс С. Методы изучения бесплатной юридической помощи: пример Бельгии. *Бесплатная юридическая помощь: модель взаимодействия государства и гражданского общества (зарубежный и российский опыт)*: Сборник докладов. Москва: ООО «Акварель», 2011. С. 9.
18. Сидорович Е. Система оплаты услуг адвокатов в Федеративной Республике Германия. URL: http://www.advokat-sidorovic.com/PDF/Grundsaezete_der_Anwaltsverguetung.pdf (дата звернення: 15.04.2019).
19. Loi № 71-1130 du 31 décembre 1971 portant réforme de certaines professions judiciaires

et Juridiques. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006068396> (дата звернення: 20.04.2019).

20. Décret № 2005-790 du 12 juillet 2005 relatif aux règles de déontologie de la profession d'avocat. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000633327> (дата звернення: 16.04.2019).

21. Сидорова И.М. Гонорар адвокатов во Франции. URL: <http://www.yurclub.ru/docs/other/article140.html> (дата звернення: 10.04.2019).

22. The (new) standard contractual terms for the supply of legal services by barristers to authorised persons on the 31 January 2013. URL: <https://www.barstandardsboard.org.uk/> (дата звернення: 18.04.2019).

23. Solicitors Act on 31 July 1974. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1974/47> (дата звернення: 16.04.2019).

24. The Solicitors' (Non-Contentious Business) Remuneration Order 2012. URL: <http://www.legislation.gov.uk/uksi/2012/171/contents/made> (дата звернення: 12.04.2019).

25. Civil Procedure Rules on 10 December 1998. URL: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/gb/gb317en.pdf> (дата звернення: 18.04.2019).

26. The Damages-Based Agreements Regulations 2013. URL: <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2013/609/contents/made> (дата звернення: 10.04.2019).

27. Гражданское и торговое право зарубежных стран: учебное пособие / под общей ред. Безбаха В.В., Пучинского В.К. Москва: МЦФЭР, 2004. 896 с.

28. Кудрявцева Е. В. Гражданское судопроизводство Англии. Москва: Городец, 2008. 73с.

29. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства від 01 жовтня 1988 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343 (дата звернення: 10.04.2019).

30. Деханов, С.А. Адвокатура в Западной Европе: опыт и современное состояние : дисс. ... доктора юрид. наук. Москва, 2011. 288 с.

31. Федеральное уложение об адвокатуре от 1августа 1959г. /перевод Германского Фонда Международного Правового сотрудничества. URL: http://www.irzstiftung.de/dokumente/upload/307f3_fece1_brao_ru_stand_juni_2010_bearbeitet.pdf.pdf (дата звернення: 14.04.2019).

32. Garcia, Ernesto de la Roca. El abogado y el procurador. En sus actuaciones en los procedimientos y trvmites de la nueva ley de enjuicivomiento civi// Espana.: Editorial Civitas, 2001. P. 36.

33. Нердрум Г. Об адвокатах и адвокатской деятельности в Норвегии. URL: <https://refdb.ru/look/1872969.html> (дата звернення: 18.04.2019).

34. Code de procédure civile 5 décembre 1975 (Version consolidée au 2 août 2013). URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000507244&categorieLien=cid> (дата звернення: 18.04.2019).

35. Bridges, L., Sherr, A., Cape, E., Fenn, P., Mitchell, A., Moorhead, R. Evaluation of the PDS. URL: <http://www.law.cf.ac.uk/research/pubs/repository/1622.pdf> (дата звернення: 14.04.2019).

36. Maister, D. Managing the Professional Service Firm. London: Free Press Business, 2003. P. 28.

Статья посвящена исследованию особенностей гражданско-правового регулирования предоставления правовой помощи в странах Европейского Союза, в том числе правовых конструкций, порядка заключения и исполнения договоров о предоставлении правовой помощи, прав и обязанностей сторон соответствующих договоров.

Ключевые слова: правовая помощь, юрист, фидуциарные отношения, адвокат, адвокатура, договор о предоставлении правовой помощи, страны Европы.

The article is devoted to the study of the features of civil law regulation of the provision of legal assistance in the European Union countries, including legal structures, the procedure for concluding and executing agreements on the provision of legal assistance, the rights and obligations of the parties to relevant agreements.

Key words: legal assistance, lawyer, fiduciary relationship, barrister, bar, contract on legal assistance, countries of Europe.